

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 445

Aktywa finansowe

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Dorota Pitulec, Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Małgorzata Myszowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-609-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Halina Buk: Modele biznesu jako podstawa klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / Business model as the basis for the classification and measurement of financial assets	9
Jolanta Chluska: Informacyjne aspekty wykazania akcji własnych w sprawozdaniu finansowym / Informational aspects of reporting of own shares in the financial statements of a company	18
Patrycja Chodnicka-Jaworska: Zapowiedzi zmian ratingów banków a zmiany cen akcji / Announcements of banks' credit ratings changes and stock prices changes	27
Maciej Frendzel: Dobrowolna wycena aktywów finansowych w wartości godziwej przez podmioty finansowe notowane na GPW w Warszawie / Voluntary measurement of financial assets at fair value by financial companies listed on the Warsaw Stock Exchange	37
Łukasz Furman: Finansowe instrumenty pochodne jako narzędzie optymalizacji podatkowej / Derivative financial instruments as a tool for tax optimization	48
Witold Furman: Podatkowe aspekty w zakresie terminologii oraz wyceny aktywów finansowych w kontekście regulacji bilansowych / Tax aspects in the field of the terminology and the valuation of financial assets in the context of balance sheet adjustment	60
Magdalena Głębocka: Polityka rachunkowości w obszarze aktywów finansowych jednostek sektora finansów publicznych / Accounting policy in the area of financial assets of public finance sector units	71
Waldemar Gos, Stanisław Hońko: Kwalifikacja do aktywów finansowych i jej wpływ na wycenę bilansową / Qualification of the financial assets and its impact on their measurement after recognition	85
Yury Karaleu: Miejsce zabezpieczeń w systemie zarządzania ryzykiem finansowym oraz w rachunkowości instrumentów finansowych / Definition of hedging in the system of financial risk management and for the accounting of financial instruments.....	98
Joanna Koczar: Aktywa finansowe „źle obecne” w rosyjskiej rachunkowości / “Incongruous” presence of financial assets in Russian accounting	111
Tomasz Kondraszuk: Zasada neutralności podatku od wartości dodanej (VAT) w rolnictwie / The principle of the neutrality of value added tax (VAT) in agriculture	123

Joanna Krasodomska, Bogusław Waclawik: Ocena zgodności z MSSF informacji dotyczących instrumentów finansowych ujawnianych przez emitentów papierów wartościowych w latach 2009-2015 / An assessment of the compliance with the IFRS of information on financial instruments disclosed by issuers of securities in 2009-2015.....	140
Iwona Kumor, Lucyna Poniatowska: Użyteczność informacji sprawozdawczej o środkach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej na przykładzie spółki z branży turystycznej / The usefulness of information from financial statement about cash in the assessment of financial condition on the example of the company with tourism sector	160
Irina A. Lukyanova, Anastazja Piekarska: Rachunkowość aktywów finansowych w prawie bilansowym Republiki Białorusi i MSSF / Accounting of financial assets in the accounting law of the Republic of Belarus and IFRS	173
Edward Pielichaty: Nowe wymagania w zakresie klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych / New requirements regarding the classification and evaluation of financial assets	191
Piotr Prewysz-Kwinto, Grażyna Voss: Prezentacja i ujawnianie informacji o aktywach finansowych w sprawozdaniach finansowych wybranych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie / Presentation and disclosure concerning financial assets in the financial statements of selected capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange.....	201
Anna Spoz, Mariusz Sokolek: Rachunkowość podatkowa instrumentów finansowych – pożyczka w działalności przedsiębiorstw / Tax accounting for financial instruments – a loan in enterprises' activities	214
Joanna Surlejewska: Rozliczenia płatnicze w grupie kapitałowej wykorzystującej cash pooling – wybrane problemy / Payment transactions in a capital group with the use of cash pooling – selected problems	222
Tatjana Verezubova: Aktywa finansowe białoruskich zakładów ubezpieczeniowych w aspekcie prawa bilansowego i podatkowego / Financial assets of Belarusian insurance organizations: accounting and taxation.....	235
Aneta Wszelaki: Zasady wyceny należności kredytowych w bankach w świetle regulacji MSR/MSSF / Valuation rules of receivables credit in banks on the basis of IAS/IFRS	247

Wstęp

Globalizacja i związana z nią swoboda przepływu kapitału, a także rosnąca rola sfery finansowej i kryteriów finansowych w funkcjonowaniu gospodarki wiążą się z systematycznym wzrostem liczby podmiotów dokonujących transakcji na rynkach kapitałowych. W efekcie obserwuje się coraz większy wpływ operacji finansowych na wynik finansowy jednostek, szczególnie tych spoza sektora finansowego, jak również wzrost udziału aktywów finansowych w ich majątku.

Cechą charakterystyczną aktywów finansowych jest szerokie zróżnicowanie celów ich posiadania. Mogą one być nabywane w celach inwestycyjnych, oszczędnościowych, spekulacyjnych, jako zabezpieczenie nadmiaru środków lub zabezpieczenie innych transakcji, mogą też służyć zwiększeniu wartości danej jednostki. Niejednorodność celów posiadania aktywów finansowych skutkuje zróżnicowaniem w zakresie ich klasyfikacji. Sposób klasyfikacji natomiast determinuje sposób ich wyceny oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

W niniejszej publikacji znalazły się opracowania dotyczące każdego z tych zagadnień. Klasyfikacja, wycena, prezentacja w sprawozdaniu finansowym oraz kwestie podatkowe związane z aktywami finansowymi mają wciąż charakter dyskusyjny i wywołują wiele wątpliwości natury zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

Uwaga autorów została skupiona między innymi na nowym podejściu do klasyfikowania i wyceniania aktywów finansowych, które zaprezentowano w Międzynarodowym Standardzie Sprawozdawczości Finansowej nr 9. Standard ten zasadniczo zmienia dotychczasowe kryteria klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych, które były dotychczas krytykowane za brak przejrzystości i zbyt dużą szczegółowość uregulowania. Nowe zasady klasyfikacji aktywów finansowych mają się opierać na biznesowym modelu zarządzania przyjętym przez kierownictwo jednostki, który może polegać na utrzymywaniu aktywów finansowych w celu uzyskiwania umownych przepływów pieniężnych albo na dokonywaniu ich sprzedaży. Autorzy, którzy podjęli niniejszą tematykę, prowadzą w swoich artykułach dyskusję nad skutkami wprowadzenia nowych kryteriów klasyfikacji, szczególnie w zakresie zasad wyceny, proponując również własne rozwiązania.

Logiczną konsekwencją podjęcia przez kierownictwo jednostki decyzji dotyczących klasyfikacji i wyceny aktywów finansowych jest ich prezentacja w sprawozdaniu finansowym. Autorzy, którzy przeprowadzili badania w zakresie ujawnień aktywów finansowych dokonywanych przez spółki notowane na warszawskiej giełdzie, jak również na giełdach europejskich zgodnie podkreślają, że zakres i sposób prezentacji informacji o aktywach finansowych jest bardzo zróżnicowany i często nie odpowiada wymogom zawartym w regulacjach prawnych i standardach rachun-

kowości. Utrudnia to istotnie porównywanie sprawozdań finansowych i negatywnie wpływa na ich użyteczność decyzyjną.

W kręgu zainteresowań kilku autorów znalazły się również rozważania nad podatkowym aspektem posiadania aktywów finansowych. Wskazują oni na brak precyzyjnych definicji dotyczących aktywów finansowych w prawie podatkowym, co wywołuje wątpliwości interpretacyjne oraz prowadzi do nadużyć zarówno ze strony podatnika, jak i organów podatkowych. Dlatego też kierownik jednostki, dokonując analizy konsekwencji podatkowych każdej zawieranej transakcji, jest zmuszony do korzystania z interpretacji prawa podatkowego oraz bazy orzeczeń i wyroków sądów administracyjnych, które nie są ze sobą spójne.

Zagadnienia klasyfikacji, wyceny i prezentacji aktywów finansowych w sprawozdaniach finansowych są również aktualne w krajach Europy Wschodniej – na Białorusi i w Rosji. Autorzy artykułów dotyczących tych krajów opisują głównie problemy związane z wdrożeniem i stosowaniem regulacji międzynarodowych, uznając jednocześnie, że wynikają one z niedostosowania lub braku regulacji krajowych w zakresie aktywów finansowych.

W niniejszej publikacji znalazły się ponadto opracowania dotyczące szczególnych zagadnień związanych z aktywami finansowymi, w tym np. wyceny aktywów finansowych posiadanych przez banki czy też polityki rachunkowości w zakresie aktywów finansowych prowadzonej przez jednostki sektora finansów publicznych.

Redaktorzy dziękują autorom za interesującą prezentację swoich poglądów naukowych i wyników badań, a recenzentom za istotne uwagi i opinie. Życzą też czytelnikom wzbogacającej wiedzę lektury.

Zbigniew Luty, Aleksandra Łakomiak, Alicja Mazur

Joanna Koczar

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: joanna.koczar@wp.pl

AKTYWA FINANSOWE „ŹLE OBECNE” W ROSYJSKIEJ RACHUNKOWOŚCI

“INCONGRUOUS” PRESENCE OF FINANCIAL ASSETS IN RUSSIAN ACCOUNTING

DOI: 10.15611/pn.2016.445.10

Streszczenie: Pojemne pojęcie aktywów finansowych często idzie w parze, jak np. w MSSF, ze zobowiązaniami finansowymi. Kraje Europy Wschodniej, takie jak Rosja, deklarują reformowanie krajowych przepisów obowiązujących w zakresie prawa bilansowego w kierunku ich zbliżenia do międzynarodowych standardów. Celem artykułu jest analiza rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu oraz obowiązującego w Rosji prawa bilansowego w kontekście zgodności z międzynarodowymi standardami rozwiązań przyjętych w odniesieniu do aktywów finansowych. Na potrzeby artykułu dokonano analizy rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu, danych statystycznych oraz obowiązującego ustawodawstwa w kontekście MSSF, które były przedmiotem badań. Jako metody badawcze wykorzystano analizę porównawczą oraz wnioskowanie przez analogię.

Słowa kluczowe: aktywa finansowe, inwestycje finansowe, instrumenty finansowe, rachunkowość, rosyjskie prawo bilansowe.

Summary: The term “financial assets”, broad in itself, is often accompanied, for example in IFRS, by financial liabilities. According to the declarations made by Eastern European countries such as Russia, their domestic regulations in the field of accounting law are subject to reform in order to harmonise them with international standards. The purpose of the article is to analyse the Russian-language literature on the subject and the accounting law in force in Russia in the context of its compliance with the international standards adopted with regard to financial assets. The analysis conducted for the purposes of this paper focused on the Russian-language literature on the subject, statistical data and relevant legislation in the context of IFRS that were covered by the research. The research methods included a comparative analysis and reasoning by analogy.

Keywords: financial assets, financial investments, financial instruments, accounting, Russian Accounting Law.

1. Wstęp

Zmiany społeczne i polityczne, które miały miejsce w latach 90. w Rosji, w tym przejście z gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej, spowodowały zmiany w strukturze majątku i źródeł finansowania podmiotów gospodarczych. Było to motorem wprowadzenia zmian w ustawodawstwie, w tym także w zakresie prawa bilansowego.

Przyjmując za punkt wyjścia do podjętych rozważań dzisiejsze, bardzo pojemne pojęcie aktywów finansowych, można twierdzić, że w posiadaniu rosyjskich podmiotów gospodarczych pojawiały się one stopniowo. W starych bilansach widoczne są środki pieniężne, czasem weksle. W latach 70. pojawia się pozycja „celowego finansowania”. Natomiast w bilansach lat 90. można już zauważyć takie pozycje, jak długoterminowe i krótkoterminowe inwestycje finansowe, przy czym np. środki pieniężne nie są do nich zaliczane.

Celem artykułu jest analiza rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu oraz obowiązującego w Rosji prawa bilansowego w kontekście zgodności z międzynarodowymi standardami rozwiązań przyjętych w odniesieniu do aktywów finansowych. Na potrzeby artykułu dokonano analizy rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu, danych statystycznych oraz obowiązującego ustawodawstwa w kontekście MSSF, które były przedmiotem badań. Jako metody badawcze wykorzystano analizę porównawczą oraz wnioskowanie przez analogię.

2. Szeroko czy wąsko – poszukiwanie definicji aktywów finansowych w rosyjskiej literaturze przedmiotu

Przyjmując pierwszeństwo analizy literatury przedmiotu przed analizą prawa bilansowego, badanie dokumentów rozpoczęto od kwerendy rosyjskojęzycznej literatury przedmiotu. Na tej podstawie zebrano aktywa zaliczane powszechnie w literaturze do aktywów finansowych (*financial assets*). W grupie tej wymieniane są przede wszystkim:

- środki pieniężne w walucie krajowej i obcej, w kasie i na rachunkach bankowych,
- lokaty bankowe, w walucie krajowej i obcej, długo- i krótkoterminowe,
- należności (w tym z tytułu dostaw i usług),
- krótkoterminowe i długoterminowe inwestycje finansowe,
- papiery wartościowe,
- akcje i inne formy udziałów,
- czek, weksle, polisy ubezpieczeniowe,
- pożyczki,
- rezerwy techniczne ubezpieczycieli,
- złoto.

Są to zatem aktywa reprezentujące w większości żądania finansowe, dające ich właścicielowi prawo do otrzymania płatności lub ich serii od innego podmiotu (dłużnika) zgodnie z zawartą umową.

Można również stwierdzić, że pojęcie aktywów finansowych jest, podobnie jak w polskich warunkach, bardzo szerokie. Ze względu na swoją różnorodność tego typu aktywa analizowane są, np. w rosyjskich podręcznikach z dziedziny rachunkowości, oddzielnie. Jedną grupę stanowią np. rozrachunki, kredyty i pożyczki, drugą – inwestycje finansowe.

Poszukiwania samej definicji doprowadziły do akademickiego słownika rachunkowości (wyd. 2011 r.), w którym takie pojęcie po prostu nie występuje [Медведев, 2011]. Można je natomiast znaleźć w encyklopedycznym słowniku ekonomicznym z 1997 r., w którym aktywa finansowe zostały zdefiniowane jako: „środki pieniężne osób fizycznych lub osób prawnych; przedmioty, w stosunku do których w przyszłości jest oczekiwane uzyskanie zysku. Są to, na przykład, środki pieniężne w kasie, depozyty bankowe, lokaty, czeki, polisy ubezpieczeniowe, inwestycje w papiery wartościowe, kredyt konsumencki, akcje innych przedsiębiorstw, dające kontrolę, udziały i inne, a także specyficzne aktywa (monetarne złoto i specjalne prawa pożyczkowe¹)” [Золоторов 1997, s. 17]. Słownik, a zatem i definicja, zostały opracowane na Białorusi, jednak w języku rosyjskim i w kraju należącym do WNP. Aktywa finansowe zostały tu zdefiniowane szeroko.

Natomiast w jednej z rosyjskich książek z 2015 r., w rozdziale o inwestycjach finansowych, znalazła się następująca definicja aktywów finansowych: „aktywa finansowe (papiery wartościowe) są to dokumenty finansowe uwierzytelniające prawo własności lub stosunek właściciela dokumentu do podmiotu, który tak dokument wypuścił (emitenta) [...]” [Бычкова, Бадмаева 2015, s. 225]. Inwestycje finansowe zostały natomiast zdefiniowane jako: „inwestycje w papiery wartościowe i inne instrumenty finansowe” [Бычкова, Бадмаева 2015, s. 225]. Widoczne jest tutaj bardzo wąskie podejście do aktywów finansowych, widzianych jedynie jako papiery wartościowe stanowiące element inwestycji finansowych.

Warto zwrócić uwagę, że już zdecydowanie wcześniej, np. w 2008 r., pojawiały się głosy za dokonaniem próby zaimplementowania w rosyjskiej literaturze podejścia do aktywów finansowych prezentowanego w MSR/MSSF, podjęte na skutek stwierdzenia, że w wyniku studiów literatury ekonomicznej (w tym słowników) nie zostało ono wprost zdefiniowane [Малицкая 2008, s. 2]. Obecnie podjęte badania pozwalają stwierdzić, że w zakresie aktywów finansowych nadal w rosyjskojęzycznej literaturze panuje bałagan pojęciowy, co w widoczny sposób przekłada się na ustawodawstwo.

W Rosji, zmierzając do zdefiniowania i sklasyfikowania aktywów finansowych, można się posiłkować źródłami statystycznymi. Dzieje się tak dlatego, że w opinii

¹ Z zastrzeżeniem, że tzw. specyficzne aktywa (nie wszystkie zostały wymienione w tym artykule) mogą być uznane za aktywa tylko niektórych podmiotów, takich jak np. centralny bank czy rząd.

rosyjskich naukowców reprezentujących rachunkowość nadal głównym odbiorcą informacji ze sprawozdań finansowych jest statystyka publiczna [Соколов 2016, s. 292-294].

Istotnym dokumentem z zakresu statystyki publicznej, mającym odniesienie do aktywów finansowych, jest Modelowy statystyczny klasyfikator aktywów finansowych [*Модельный... 2015*], który ma służyć pracom nad „ustaleniem wartości, elementów składowych i stanu aktywów finansowych, sporządzaniu bilansów [...] oraz innym zadaniom statystycznym związanym z aktywami finansowymi” [*Модельный... 2015*, s. 5]. W dokumencie tym zostały zdefiniowane zarówno aktywa, jak i zobowiązania finansowe. Zgodnie z nim „aktywa finansowe obejmują wszystkie żądania finansowe, akcje i inne formy uczestnictwa w kapitale korporacji plus złoto w sztabkach, posiadaczami którego, jako rezerwowych aktywów, są organy regulujące rynek finansowo-kredytowy” [*Модельный... 2015*, s. 6].

Zgodnie z klasyfikacją statystyczną aktywa finansowe dzielą się na:

1. Monetarne złoto i specjalne prawa pożyczkowe.
2. Gotówkę i depozyty.
3. Dłużne papiery wartościowe.
4. Pożyczki².
5. Akcje i akcje funduszy inwestycyjnych³.
6. Programy ubezpieczeń, ubezpieczeń emerytalnych oraz standardowych gwarancji.
7. Pochodne instrumenty finansowe i opcje na zakup akcji przez pracowników.
8. Inne należności i zobowiązania⁴ [*Модельный... 2015*, s. 10-13].

Każda z wymienionych pozycji dzieli się jeszcze na podkategorie i każda została szczegółowo omówiona.

Podsumowując, można stwierdzić, że w zasadzie precyzyjniej do aktywów finansowych odnosi się statystyka niż rachunkowość, a sporządzając sprawozdanie finansowe, należy odwoływać się do metodologii drugiej z wymienionych. Może to być jednym z kolejnych dowodów na to, że w Rosji, od czasów centralnie regulowanej gospodarki, niewiele się zmieniło w podejściu do informacji sprawozdawczej.

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że aktywa finansowe w Rosji można podzielić tak, jak zostało to przedstawione w tab. 1.

² W pozycji tej znajdują się np. overdrafty czy kredyty związane z zakupem na raty.

³ Pozycja ta obejmuje również inne formy udziału w kapitale.

⁴ Pozycja ta obejmuje też kredyty komercyjne, zaliczki oraz np. zobowiązania z tytułu wynagrodzeń czy podatków.

Tabela 1. Podział aktywów finansowych na podstawie rosyjskojęzycznych źródeł

Aktywa finansowe		
środki pieniężne	inwestycje finansowe	należności
<ul style="list-style-type: none"> • środki pieniężne w kasie (krajowe i obce) • środki pieniężne w bankach (krajowe i obce) • lokaty, depozyty bankowe, akredytywy • czeki • inne 	<ul style="list-style-type: none"> • inwestycje w papiery wartościowe osób prawnych • inwestycje w państwowe i samorządowe papiery wartościowe • udziały wniesione w kapitały innych podmiotów oraz do instytucji kredytowych, akcje • udzielone pożyczki 	<ul style="list-style-type: none"> • należności z tytułu dostaw i usług • należności wekslowe • należności z tytułu podatków i opłat • inne należności

Źródło: opracowanie własne na podstawie studiów literatury przedmiotu.

Podział ten może stanowić punkt wyjścia do analizy „obecności” aktywów finansowych w rosyjskim prawie bilansowym.

3. Aktywa finansowe w rosyjskim prawie bilansowym

Jak już wcześniej wspomniano, zmiany gospodarcze spowodowały konieczność wprowadzenia zmian w prawie bilansowym. Należy podkreślić, że proces reformowania, rozpoczęty w zasadzie w latach 90., trwa w Rosji nadal i trudno jest stwierdzić, kiedy się zakończy. Ilość zmian „pierwotnych” oraz „zmian do zmian” powoduje, że trudno jest mówić o stabilności tego prawa⁵. Większość zmian wprowadzana jest pod hasłem zbliżenia rosyjskiego prawa bilansowego do rozwiązań ujętych w MSSF i „rozwiązań obowiązujących w międzynarodowej praktyce”, jednak w niektórych, wydawałoby się, już uregulowanych obszarach widoczne są różnice. Abstrahując od pytania, czy krajowe uregulowania rachunkowości powinny być, czy też nie „kalką” międzynarodowych standardów, wydaje się, że w rosyjskiej teorii i praktyce rachunkowości zaimplementowanie rozwiązań analogicznych do przyjętych w MSSF jest niemożliwe, między innymi ze względu na głęboko zakorzenioną zasadę przewagi formy nad treścią (a nie treści nad formą).

Rosyjskie prawo bilansowe, podzielone na cztery poziomy (szerzej np. [Koczar 2011, s. 194-204]), składa się z dokumentów normatywnych o randze ustaw (poziom pierwszy), takich jak np. prawo o rachunkowości, standardów rachunkowości i sprawozdawczości (poziom drugi), metodycznych wytycznych, komentarzy i planu kont

⁵ Przykładem wprowadzania „zmian do zmian” może być (w analizowanym obszarze aktywów finansowych) standard o kosztach pożyczek i kredytów (PBU 15/2008), który zastąpił standard z 2001 r. o pożyczkach i kredytach oraz kosztach ich obsługi (PBU 15/01 – ПБУ 15/01, *Учет займов и кредитов и затрат по их обслуживанию*). Warto podkreślić, że każdy z nich również był przeregowywany, PBU 15/2008 po raz ostatni (na dzień dzisiejszy) w kwietniu 2015 roku.

na poziomie trzecim oraz wewnętrznych dokumentów opracowanych przez podmioty gospodarcze (poziom czwarty).

Wśród podstawowych aktów prawnych, które dotyczą aktywów finansowych, należy wymienić:

- prawo o rachunkowości [*Федеральный закон...*, N 402 ФЗ],
 - Kodeks Cywilny FR [*Гражданский...*, N 51-ФЗ],
 - standard rachunkowości Inwestycje finansowe [*Положение по...*, ПБУ 19/02],
 - standard o prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sprawozdawczości finansowej [*Положение по ведению...*],
 - standard o kosztach pożyczek i kredytów [*Положение по...*, ПБУ 15/2008],
- oraz instrukcję o zakładowym planie kont [*Инструкция по применению...*].

Standard o inwestycjach finansowych [*Положение по...*, ПБУ 19/02] dotyczy tylko inwestycji finansowych i nie obejmuje tym samym wszystkich możliwych aktywów finansowych (nie dotyczy również zobowiązań finansowych). Należy podkreślić, że inwestycjom finansowym jest również poświęcony rozdział w standardzie o rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, ale od czasu wejścia w życie standardu o inwestycjach ujęte w nim zasady praktycznie wyszły z użytkowania. Natomiast w tej części, w której standard o rachunkowości dotyczy rozrachunków z odbiorcami i dostawcami, jest nadal aktualny, w dodatku jako praktycznie jedyny odnosi się do tych aktywów finansowych (jak również do zobowiązań), które nie mieszczą się w pojęciu inwestycji finansowych, pożyczek czy kredytów.

Ujmowanie i wycena aktywów finansowych w postaci otrzymanych pożyczek i kredytów reguluje przede wszystkim standard o pożyczkach i kredytach oraz kosztach ich obsługi [*Положение по...*, ПБУ 15/2008].

Analizując rosyjskie prawo bilansowe dotyczące aktywów finansowych w kontekście MSSF⁶, warto zwrócić uwagę na kilka istotnych elementów.

Jedną z pierwszych kwestii są stosowane pojęcia. W rosyjskim prawie ograniczają się one w zasadzie do: inwestycji finansowych, środków do rozliczenia, należności i zobowiązań (ale już nie zobowiązań finansowych⁷, w znaczeniu przyjętym w MSSF). Nie pojawia się pojęcie instrumentu finansowego, instrumentów pochodnych itp., aktywów finansowych przeznaczonych do sprzedaży (obrotu), aktywów utrzymywanych do terminu wymagalności. W przypadku większości tego typu pojęć (jak np. dla kredytów, pożyczek czy weksli) odniesienia trzeba szukać w Kodeksie cywilnym.

Należy podkreślić, że ani w prawie o rachunkowości [*Федеральный закон „О бухгалтерском...”*], ani w standardzie o polityce rachunkowości [*Положение по...*, ПБУ 1/2008], ani w standardzie o prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sporządza-

⁶ Analizę przeprowadzono głównie w odniesieniu do MSR 39.

⁷ Brak w rosyjskich standardach określenia zobowiązań finansowych w znaczeniu przyjętym w MSSF nie oznacza, że w bilansie nie pojawiają się takie pozycje, jak kredyty czy otrzymane pożyczki.

niu sprawozdań finansowych [*Положение по ведению...*], ani w innych wspomnianych wcześniej standardach, nie pojawia się pojęcie wartości godziwej, jest ono jednak obecne w literaturze przedmiotu (np. [Тапасова 2016]). Występuje natomiast pojęcie wartości rynkowej, które w zasadzie w rosyjskich warunkach jest równoważne wartości godziwej i używane w odniesieniu do wtórnej wyceny papierów wartościowych⁸ (przy wycenie pierwotnej jedynie w przypadku barteru). W odróżnieniu od MSSF inwestycje finansowe dzielą się zgodnie z rosyjskimi standardami na takie, dla których można ustalić bieżącą wartość rynkową, i takie, dla których tej wartości się nie ustala, zatem zaliczenie do danej kategorii zależy od tego, czy dana inwestycja finansowa jest notowana na giełdzie papierów wartościowych. Następstwem tej klasyfikacji jest (podobnie jak w MSSF) występowanie dla danej grupy aktywów możliwości i sposobu (lub brak takiej możliwości) przeszacowania ich według nowej wartości rynkowej (wartości godziwej). Jednak zgodnie z PBU 19/02 brak notowań giełdowych (w odróżnieniu od MSSF) powoduje brak możliwości przeszacowania. Podmiot gospodarczy nie może zatem samodzielnie sklasyfikować danej inwestycji finansowej, w dodatku na każdy moment sprawozdawczy musi dokonać sprawdzenia, czy posiadana przez niego inwestycja nadal jest notowana. Rosyjskie standardy, w przeciwieństwie do MSSF, nie przewidują jednak żadnych dodatkowych podziałów inwestycji finansowych, według których miałyby przebiegać ustalenie tej wartości. Nie ma też takiej możliwości, aby skutki aktualizacji wartości inwestycji finansowych lub zobowiązań finansowych odnieść w koszty lub przychody.

Podsumowując, te inwestycje finansowe, których bieżąca wartość rynkowa jest niemożliwa do ustalenia, są wyceniane w wartości początkowej. Jedyne odstępstwo dotyczy dłużnych papierów wartościowych, które mogą być wyceniane według wartości zamortyzowanej. Oznacza to, że podmiot ma możliwość odniesienia różnicy między wartością początkową a wartością nominalną (proporcjonalnie do przypisywanych do tych papierów przychodów, równomiernie w trakcie ich okresu obowiązywania) na pozostałe przychody lub koszty [*Положение по...*, ПБУ 19/02, pkt 22]. Wartość początkową stanowi w ich przypadku cena nabycia, zawierająca wszystkie koszty związane z daną inwestycją, włączając w to usługi consultingowe i informacyjne⁹.

Rosyjskie prawo bilansowe nie zawiera również żadnych szczególnych przepisów dotyczących zobowiązań finansowych (odpowiedników tych, które zdefiniowano w międzynarodowych standardach). Otrzymane kredyty i pożyczki, włączając w to wyemitowane przez dany podmiot obligacje, zaliczane są do zobowiązań z tytułu pożyczonych środków, jednak w przeciwieństwie do rozwiązań przyjętych w MSSF pojawiają się w tej pozycji razem z zaliczkami otrzymanymi na dostawy.

⁸ Jest węższe niż w MSSF, ponieważ jest w praktyce związane ze zorganizowanym obrotem papierami wartościowymi.

⁹ W przypadku rezygnacji z zakupu danej inwestycji, której te usługi dotyczyły, są one odnoszone w koszty finansowe.

Rosyjskie prawo, w odróżnieniu od MSSF, nie przewiduje również możliwości reklasyfikacji inwestycji finansowych do innej kategorii. W praktyce powoduje to, że nie jest ona dokonywana nawet w przypadku inwestycji finansowych, które, sklasyfikowane początkowo jako wyceniane w wartości rynkowej, przestały być notowane na zorganizowanym rynku. Pozostają one w ewidencji w ostatniej oszacowanej wartości, w grupie inwestycji wycenianych w wartości rynkowej. Zgodnie z PBU 15/2008 (w przeciwieństwie do MSSF) zobowiązania finansowe nie mogą być ujmowane w wartości rynkowej.

Rosyjskie standardy nie zawierają również odpowiednika ujętego w MSSF określenia „pożyczki i należności” (w znaczeniu przyjętym w międzynarodowych standardach). Jeżeli pożyczki są oprocentowane, to ujmowane są w sprawozdaniu finansowym jako inwestycje finansowe (nieoprocentowane natomiast, jako niespełniające warunków zawartych w PBU 19/02, zaliczane są do należności, które nie są traktowane jako inwestycje finansowe, z wyjątkiem tych, które są związane z przeniesieniem praw). Klasyfikacja ta jest inna niż w MSSF, ponieważ nie zależy od zamiaru sprzedaży (lub nie) przez podmiot gospodarczy danej inwestycji.

Kwestię wykorzystania poszczególnych kont do ewidencji operacji związanych z aktywami finansowymi pominięto, jako czysto techniczną, mimo że plan kont (obowiązkowy do stosowania przez podmioty gospodarcze) stanowi element prawa bilansowego wraz z instrukcjami dotyczącymi jego stosowania. Natomiast należy podkreślić, że instytucje takie jak banki, czy też inne instytucje kredytowe, są zmuszone w praktyce do kierowania się różnego rodzaju instrukcjami i metodycznymi wytycznymi przy operacjach z tego typu aktywami, które w tym celu są wydawane np. przez bank centralny¹⁰. Na zakończenie warto jeszcze zauważyć, że problem zabezpieczeń w ogóle nie jest w rosyjskim prawie poruszany.

Wyraźnie widać, że mimo deklarowanego zbliżenia do rozwiązań przyjętych w MSSF, rosyjskie rozwiązania nadal różnią się od międzynarodowych standardów. Większym problemem są jednak braki w regulacjach oraz sztywność istniejących rozwiązań.

4. Rynek finansowy w Federacji Rosyjskiej

Analiza rosyjskiej literatury z dziedziny rachunkowości i prawa bilansowego FR może prowadzić do stwierdzenia, że problemy dotyczące przynajmniej części aktywów finansowych, takich jak np. inwestycje finansowe, pozostają nierozwiązane, ponieważ w Rosji brakuje aktywnego rynku tego typu aktywów, a tym samym problem „na dzisiaj” nie istnieje. Jest to jednak opinia błędna.

Rynek finansowy w Rosji nie rozwijał się co prawda od wielu dziesiątków lat, jak to miało miejsce w innych, lepiej rozwiniętych gospodarczo krajach świata. Na przykład rozwój rynku pochodnych instrumentów finansowych datuje się właściwie

¹⁰ Na podstawie wywiadu przeprowadzonego z pracownikiem jednego z banków FR.

Tabela 3. Struktura inwestycji finansowych podmiotów gospodarczych (bez sektora MSP), w procentach

Rodzaj inwestycji	2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015				
	w tym		w tym		w tym		w tym		w tym		w tym		w tym				
	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.	krótkoterm.	długoterm.			
Inwestycje finansowe – ogółem	100	21,4	78,6	12	88,1	100	10,8	89,2	100	10,4	89,6	100	12,5	87,5	100	10,9	89,1
w tym: udziały, akcje i inne formy wkładów kapitałowych	11	10,9	0,4	6,1	5,4	0,7	5,3	11,4	14	4,5	9,5	19,1	7,6	11,5	4,2	3,4	8,3
w dłużne papiery wartościowe i certyfikaty depozytowe	3,6	1,6	2	5,8	0,5	5,3	11,2	0,3	9,7	0,3	9,4	18,7	0,5	18,2	1,6	2,2	12,6
udzielone pożyczki	20	6,7	13,4	13,8	4,1	9,7	14,3	4,4	15	4,7	10,3	15,4	4,1	11,3	5,8	3,9	11,4
inne	65	2,2	62,8	74,3	1,9	72,4	57,8	0,8	61,3	0,9	60,4	46,8	0,8	46	0,9	1,4	56,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www.gks.ru].

na rok 1992, w którym na Moskiewskiej Giełdzie Handlowej rozpoczęto sprzedaż kontraktów futures na dolary amerykańskie.

Uważa się, że lata 1992-1997 to czas powstania rynku, później nastąpił okres jego stabilizacji, a w latach 2009-2014 okres jakościowego i ilościowego rozwoju rynku kontraktów terminowych [Лялин 2015, s. 135]. Rozwój tego rynku następował w powiązaniu z rozwojem rynku instrumentów bazowych, co z kolei było w dużej mierze związane z prywatyzacją przedsiębiorstw państwowych. Jednak należy zwrócić uwagę na to, że rynek instrumentów pochodnych rozwijał się i nadal rozwija głównie jako rynek, na którym prowadzone są działania spekulacyjne [Петрова 2010, s. 3; Лялин 2015, s. 138]. Stanowi to jedno z ograniczeń w jego rozwoju, podobnie jak wieloletnie zaniedbania ustawodawcy w zakresie rozwiązania problemów związanych z rachunkowością aktywów finansowych, czy z opodatkowaniem transakcji na tym rynku [Петрова 2010, s. 3]. Instrumenty pochodne są wykorzystywane w celu zabezpieczania transakcji jedynie przez wąskie grono podmiotów z kapitałem zagranicznym i niektóre duże koncerny paliwowo-energetyczne. Dodatkowym hamulcem rozwoju jest niska płynność wielu akcji i korporacyjnych obligacji [Лялин 2015, s. 138]. Jeśli chodzi o wielkość obrotów, to np. na giełdzie moskiewskiej (która nie jest jedynym miejscem obrotu instrumentami finansowymi w Rosji) obroty akcjami w 2014 r. wyniosły 18,9 trylionów rubli, walutami – 228,5 trylionów rubli, a kontraktami terminowymi – 61,3 trylionów rubli (przy czym obserwacja trendu w latach 2009-2014 wskazuje na to, że tylko obroty na rynku akcji mają tendencję spadkową (najwyższe były w 2011 r. – 28,3 trylionów rubli), pozostałe wykazują tendencję wzrostową. Na rynku kontraktów terminowych ponad 90% stanowi obrót kontraktami futures, natomiast 9,4% opcjami [www.moex.com].

Ogółem strukturę inwestycji finansowych dokonywanych przez rosyjskie podmioty gospodarcze w latach 2009-2015 przedstawiono w tab. 3. Można zauważyć, że przeważają inwestycje krótkoterminowe oraz że w głównej mierze mają one inne formy niż kapitałowe i dłużne instrumenty finansowe.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w Rosji, zarówno w obrocie rynkowym, jak i w posiadaniu podmiotów gospodarczych, znajdują się aktywa finansowe, w tym instrumenty pochodne i bazowe. Rosja deklaruje również dalszy jego rozwój w każdej publikowanej strategii dotyczącej tej grupy aktywów, jednak przeszkodą w ich realizacji, zarówno tej z 2008 r. [*Основные... до 2020 года*], jak i z 2016 r. [*Основные... 2016-2018 годов*], oprócz oczywiście wielu innych czynników gospodarczych, mogą być braki w prawie bilansowym, jak również w przepisach podatkowych, które nie były przedmiotem rozważań w niniejszym artykule.

5. Podsumowanie

Podsumowując rozważania dotyczące aktywów finansowych, należy stwierdzić, że zarówno w rosyjskojęzycznej literaturze, jak i w przepisach prawa widoczny jest wpływ MSR/MSSF, ale występują znaczne różnice między rozwiązaniami w stan-

dardach i rosyjskim, krajowym prawie. Deklarowane od wielu lat przez Rosję zbliżanie prawa bilansowego do rozwiązań przyjętych w MSR/MSSF wymaga uporządkowania przyjętych rozwiązań dotyczących takich aktywów. Należy również podkreślić, że przede wszystkim problematyka ta powinna zostać uporządkowana w nauce rachunkowości, w zakresie przyjętej terminologii, definicji i klasyfikacji, tak aby nie było konieczności poszukiwania ich w statystyce.

Uporządkowanie pojęć, wypełnienie „białych plam” w prawie oraz uelastycznienie rozwiązań jest konieczne ze względu na istnienie aktywnego rynku finansowego, który w założeniach strategicznych ma się rozwijać. W razie dalszego ignorowania przez ustawodawcę narastających problemów z klasyfikacją, a przede wszystkim z wyceną tych aktywów, nadal będą one w prawie bilansowym „źle obecne”.

Literatura

- Koczar J., 2011, *Sprawozdanie finansowe a rosyjskie prawo bilansowe – kierunki zmian*, [w:] Micherda B. (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa – kierunki zmian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
www.gks.ru (dostęp: 20.05.2016).
www.moex.com (dostęp: 15.04.2015).
- Бычкова С.М., Бадмаева Д.Г., 2015, *Бухгалтерский учёт и анализ*, Питер, Санкт Петербург.
- Гражданский кодекс Российской Федерации (ГК РФ), 30 ноября 1994 года N 51-ФЗ.
- Золотогоров В.Г., 1997, *Энциклопедический словарь по экономике*, Польша, Минск.
- Инструкция по применению плана счетов бухгалтерского учета*
- Лялин В.А., 2015, *Становление и развитие российского рынка производных финансовых инструментов, Финансово – кредитная система*, ПСЭ.
- Малицкая В.Б., 2008, *Анализ финансовых активов как одной из основных групп показателей финансового состояния организации, Аудит и финансовый анализ*, 1.
- Медведев М.Ю., 2011, *Бухгалтерский академический словарь, МФПА*, Москва.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 39, *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena. Модельный статистический классификатор финансовых активов СНГ*, 2015, *Статкомитет СНГ*, Москва.
- Основные направления развития финансового рынка Российской Федерации на период до 2020 года.*
- Основные направления развития финансового рынка Российской Федерации на период 2016-2018 годов.*
- Положение по бухгалтерскому учёту „Учет займов и кредитов и затрат по их обслуживанию*, ПБУ 15/01.
- Петрова И.А., 2010, *Тенденции развития мирового и российского рынков производственных финансовых инструментов, Аудит и финансовый анализ*, 4.
- Положение по бухгалтерскому учёту „Учет финансовых вложений”*, ПБУ 19/02.
- Положение по бухгалтерскому учёту „Учет расходов по займам и кредитам”* (ПБУ 15/2008), утв. приказом Минфина России от 06.10.2008 N107н.
- Положение по бухгалтерскому учёту „Учётная политика организации”*, ПБУ 1/2008.
- Положение по ведению бухгалтерского учёта и бухгалтерской отчётности в Российской Федерации.*

Приказ Минфина РФ от 29.07.1998 N 34н (ред. от 24.12.2010) „Об утверждении Положения по ведению бухгалтерского учета и бухгалтерской отчетности в Российской Федерации” (Зарегистрировано в Минюсте РФ 27.08.1998 N 1598).

Соколов В.Я., 2016, *Бухгалтерский учёт как поставщик статистической информации, Статистические методы в гуманитарных и экономических науках*, Материалы международной научно - практической конференции 28-29 января 2016 г., Нестор-История, Санкт Петербург.

Тарасова Ю.А., 2016, *Проблемные аспекты учёта производных финансовых инструментов по справедливой стоимости*, Международный бухгалтерский учёт, 7.

Федеральный закон „О бухгалтерском учете” от 06.12.2011 N 402 ФЗ, (ред. от 23.05.2016).